

A PÜSPÖKVÁLASZTÁSI JOG

a gyulafehérvár–fogarasi görög-katholikus egyházmegyében

Írta: Dr. GYÁRFÁS ELEMÉR

A *Gasparri* államtitkár és *Goldiș* kultuszminiszter által XI. Pius pápa és I. Ferdinánd király nevében 1927. május 10-én Rómában megkötött és I. Mihály király nevében 1929. június 11-én szentesített konkordátum V. és VI. szakaszai szabályozzák a Románia területén lévő katolikus püspökségek betöltésének módját.

Az V. szakasz 1. §-a kimondja, hogy a Szentszék és a királyi kormány közös megegyezésével engedélyezett kivételektől eltekintve, a püspökjelölteknek *román állampolgároknak* kell lenniök; a 2. § pedig szószerint így rendelkezik:

„A Szentszék kinevezésük előtt jelezni fogja a kinevezendő személyeket a királyi kormánynak, hogy közös megegyezéssel megállapíttassék, vajjon nincsenek-e ellenük politikai természetű kifogások.“

A konkordátum VI. szakasza pedig kimondja, hogy „a püspökök egyházmegyéik átvétele előtt“ hűségesküet tesznek a királynak a megállapított formula szerint.

Ha a román konkordátum fentidézett rendelkezéseit most már az egyetemes egyházjog szempontjából az új Codex Juris Canonici idevonatkozó kánonjainak alapulvételével vizsgáljuk, úgy a következőket kell megállapítanunk:

1. A román konkordátum fentidézett rendelkezései a Codex Juris Canonici 329. canonja 2. §-ában leszögezett azon általános jogelv alapján jöttek létre, hogy a püspököket a pápa nevezi ki („Eos libere nominat Romanus Pontifex“).

2. A konkordátum V. szakaszának 2. §-ában foglalt ama kikötés, hogy a „kinevezendő“ személyek a kormánnyal közlendők s ez politikai szempontból ellenük kifogásokat emelhet, kétségtelenül korlátozza a pápának a 329. canon 2. §-ában írt *szabad* kinevezési jogát, elvitázhatatlanul lehetővé teszi, hogy a püspöki kinevezéseknél politikai befolyások érvényesüljenek, s főként alkalmas lehet arra, hogy sok esetben a legérdemesebb és leghívatottabb férfiak a püspöki széktől

elüttessenek. Így ez a kikötés az egyház magasabb érdekei szempontjából joggal kifogásolható. Az a befolyás, melyet a királyi kormány részére az V. szakasz 2. §-a biztosít, mindazonáltal aránytalanul szűkebb körű, mint az a jog, melyet e tekintetben a „*ius eligendi, praesentandi seu designandi*“ megjelölés alatt a 331. canon 2. §-a és a 332. canon 1. §-a értelmében a Szentszék más helyeken különböző testületeknek, uralkodóknak, kormányoknak vagy egyes személyeknek engedélyezett, ma is érvényben fenntart, s aminő volt pl. az apostoli magyar király kinevezési joga.

3. A konkordátum VI. szakasza, mely a „*püspököket*“ — tehát már nem kinevezendő vagy beiktatandó személyeket, hanem *tényleges* püspököket — arra kötelezi, hogy egyházmegyéik *átvétele előtt* a királynak az előírt forma szerint hűségesküt tegyenek, kétségtelenül szintén bizonyos fokú korlátozás, de különösen román állampolgár püspökök részéről — s az V. szakasz 1. §-a szerint, kivételes esetektől eltekintve, a püspököknek ilyeneknek kell lenniök — lényegesnek vagy súlyosnak nem mondható. A szövegből világos, hogy az illetők már *e hűségeskü letétele előtt is valóságos püspökök* s a VI. szakaszban szabályozott aktust semmi esetre sem lehet olyan institutióknak vagy investitióknak tekinteni, mely előfeltétele volna a püspöki hatalom gyakorlásának, mint volt a középkorban a gyűrű és pásztorbot átadásával a világi fejedelmek által eszközölt investitió s amely módon vezeti be Románia királya ma is hivatalába a román görög-keleti egyház püspökeit. A hűségeskü elmulasztása vagy az ezzel való késlekedés miatt tehát az illető nem nélkülözi a püspöki joghatóságot, a potestas ordinaria-t, hanem csupán az államhatalom támogatását.

A fenti elvi szempontok leszögezése mellett megállapíthatjuk, hogy román konkordátum — gyakorlatilag adott esetben igen súlyossá válható, de elvileg lényegtelen — két koncessziótól, az előzetes információtól s az utólagos hűségeskütől eltekintve, *a püspöki székek betöltésének jogát a pápának biztosítja.*

A konkordátum azonban csak a Szentszék és a román királyi kormány közötti jogviszonyt szabályozza s a pápa püspökkinevezési joga a konkordátum révén *csak az államhatalommal szemben* rendeztetett.

Nem tartalmaz azonban a konkordátum semmiféle intézkedést arra nézve, hogy egyes püspöki székek betöltésére

nézve tovább fog-e gyakoroltatni az a választási, bemutatási vagy kijelölési jog, melyet bizonyos testületek a mai Erdély területén a multban gyakoroltak.

A Codex Juris Canonici erre nézve a legmértányosabban rendelkezik, s bár elvül felállítja a 329. canon 2. §-ában a pápa szabad kinevezési jogát, de emellett messzemenően respektálja s több izben is körülírja az e tekintetben a multban szerzett jogokat. Az idevonatkozó rendelkezések a következők:

329. canon, 3. §. *Si cui collegio concessum sit ius eligendi Episcopum, servetur praescriptum can. 321.* (Ha valamely testületnek engedélyezve van a püspök-választás joga, akkor is betartandók a 321. canon rendelkezései.)

331. canon, 2. §. *Etiam electus, praesentatus vel quoquomodo ab illis designatus, qui privilegio a Sancta Sede concessio, eligendi, praesentandi seu designandi gaudent, debet memoratis qualitatibus pollere.* (Az is, akit megválasztanak, bemutatnak vagy kijelölnek azok, kik a Szentszéktől nyert kedvezmény folytán a választás, bemutatás vagy kijelölés jogát élvezik, a fentemlített tulajdonságokkal kell, hogy birjon.)

332. canon 1. §. *Cuilibet ad episcopatum promovendo, etiam electo, praesentato vel designato a civili quoque Gubernio, necessaria est canonica provisio seu institutio etc.* (Bárkinek, ki püspökségre előlép, akkor is, ha választották, bemutatták vagy a polgári kormány által kijelölték is, szükséges a kánoni bevezetés, illetve beiktatás stb.)

Az idézett szövegekből nyilvánvaló, hogy az új egyházi törvény is elismeri a püspöki székek betöltése körül a multban gyakorolt szerzett jogokat, s bár elvül a pápa szabad kinevezési jogát állítja fel, a 331. canon 2. §-ából kitetszően a jövőre nézve is nyitva hagyja azt a lehetőséget, hogy az Apostoli Szentszék kedvezményképpen akár polgári kormányoknak, akár más testületeknek vagy egyes személyeknek erre különböző módozatok mellett több-kevesebb befolyást engedélyezhessen.

A román konkordátum, midőn az államhatalomnak a „kinevezendő személyekkel“ szemben gyakorolható kifogásolási jogát szabályozza, teljes hallgatásba burkolózik a tekintetben, hogy a Szentszék milyen módozatok és eljárások út-

ján választja ki azokat a „kinevezendő személyeket“, kiknek nevét az V. szakasz 2. §-a értelmében a román kormánnyal közölni köteles.

Ez a hallgatás kétségtelenül tudatos s azt jelenti, hogy a Szentszék e tekintetben teljes szabad kezet akart magának biztosítani, illetve ebből a kiválasztási eljárásból eleve ki akarta zárni a politikai hatalom minden befolyását és ellenőrzését.

Ezt bizonyítja az is, hogy az éppen most megkötött más új konkordátumokban a püspöki kar s az illető káptalan különböző módokon folynak be a legalkalmasabb személy kiválasztásába.

A gyakorlatban ez természetesen elkerülhetetlen is, s a Szentszék óvatosságát ismerve, elképzelhetetlen, hogy a kormánnyal való közlésre kiszemelt személyek alkalmasságára nézve előzetes tájékozódás ne történjék az erre hivatott és illetékes összes tényezőknél, s még ha ezt a Szentszék initiative el is mulasztaná megtenni, kétségtelenül mindezeknek módjukban és jogukban áll, sőt adott esetben kötelességük is lehet, hogy a Szentszékekkel kívánságukat informative közöljék.

Ha semmiféle történeti jog sem támogatná tehát egyes nagyfontosságú testületek befolyását a püspök-utód kijelölésére, akkor is módjukban volna ezeknek ilyen irányban saját kezdeményezésből is tájékoztatni a Szentszéket a legnagyobb fontosságú kérdésben.

A konkordátum és a Codex Juris Canonici idézett szövegeinek vizsgálata azonban kétségbevonhatatlanul bizonyítja, hogy *azok a testületek, melyek a múltban ilyen jogot gyakoroltak, ezt a jövőben is csorbítatlanul megtartják; ettől őket sem az új egyházi törvénykönyv, sem a konkordátum meg nem fosztotta.*

Gyakorlatilag tehát kizárólag e testületek öntudatoságán mulik, hogy széküresedés esetén történeti jogukra támaszkodva, azt a megváltozott államjogi helyzetben is foganatba vegyék, bölcs körültekintéssel érvényesítsék, ezzel körülbástyázzák s a jövőre is biztosítsák.

A püspökválasztási jog Erdélyben.

A romániai katolikus egyházmegyék közül kettőnél találjuk meg a múltban a püspökválasztási jog tényleges

gyakorlatát. Egyik az erdélyi római katolikus Státus hármas kandidálási joga, a másik a *gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus püspökség*, majd *érsekség* egyházmegyei zsinatának főpásztorválasztási joga.

Az előbbi kérdés — bármily nagyfontosságú legyen is s bármily közelről érintsen is minket — nem tartozik e tanulmány keretébe. Nálam hívatottabb és nagyobb történelmi felkészültségű íróra vár e probléma pragmatikus feldolgozása, kinek ideje és módja van arra, hogy e kérdésre vonatkozólag oknyomozó kutatásokat is végezzen. Sem 1848, illetve 1867 előtt a bécsi kormánynak, sem 1867 után a budapesti kormányoknak nem volt tetszetős és rokonszenves az erdélyi katolikus Státusnak ez az ősi joga, melyet a feledés homályában láttak volna legszívesebben. Sajnos, a kormányoknak e felfogása többé-kevésbé visszhangra és pártolásra talált az akkori jozefinista, majd liberális eszmékkel telített közvélemény egyházellenes hangulatában is, úgy hogy a Státus püspökválasztó jogának alapos történelmi és jogi feldolgozását ma is még sajnálatosan nélkülözzük. Én legalább nem ismerek ilyen összefoglaló munkát, s úgy hiszem, hogy e jog történelmi kifejlődésének és későbbi háttérbe szorulásának részletei csak új kutatások alapján rekonstruálhatók. A közkezen forgó könyvek közül Bochkor mellett főként a nagy Veszely Károlynak *Az erdélyi róm. kath. püspöki megye autonómiája* című, Gyulafehérvárt 1893-ban megjelent örökbecsű adatgyűjteménye I. kötetének 107—115. lapjain találtam erre vonatkozólag rendszeres feldolgozást, mely sokban hiányos és hézagos ugyan, de mégis kiinduló utmutatással szolgálhat a probléma kutatójának.

Ezzel szemben a gyulafehérvár—fogarasi görög-katolikus püspöki, majd érseki megye zsinatának választási, illetve kijelölési jogát az erdélyi román görög-katolikusok legkiválóbb történészei és egyházjogászai a legnagyobb alaposággal és a legszélesebb körű történelmi adatgyűjtéssel dolgozták föl, új meg új érvekkel támogatták minden egyes alkalommal, midőn e jog gyakorlása aktuálissá vált vagy vitássá tétetett, úgy hogy nekem, ki ezidőszertint levéltári kutatásokat nem tudok folytatni, módomban áll mégis e román egyházi írók munkái alapján teljesen felderített történelmi és tisztázott jogi alapon mutatni be e kérdést — tudtommal elsőízben — az erdélyi magyar közönségnek, mely azt sajnós, egyáltalában nem ismeri, holott ennek ismerete a sa-

ját jogai érvényesítésének szempontjából is elsőrendű fontos-ságu, sőt bizonyos tekintetben az utóbbi ennek egyenes függvénye.

Amig ugyanis a mult századvégi egyházellenes vagy legalább is hitközömbös erdélyi magyar közvélemény semmi különös sérelmet sem látott abban, hogy az erdélyi püspöki szék betöltésére nézve a kormány befolyása lassan túlsúlyba került, addig a görög-katholikus románok féltékenyen őrizték — már csak a budapesti kormányokkal szemben elfoglalt politikai álláspontjukra is tekintettel. — ősi kandidálási jogukat, s a leghatározottabban ellene szegültek azoknak a meg-megújuló kísérleteknek, melyekkel a kormányok e jogot vitássá tenni igyekeztek. Törekvéseiket annyiban teljes siker is koronázta, hogy — bár a kormány fenntartotta ellentétes elvi álláspontját — a gyakorlatban mégis minden egyes szék-üresedésnél respektálta kandidálási jogukat, míg az erdélyi katolikus Státus hasonló joga 1829. óta szünetelt.

Nem férhet tehát kétség ahhoz, hogy a gyulafehérvári—fogarasi érseki főegyházmegye papsága, a szakadatlan gyakorlatra támaszkodva is, joggal igényelheti, hogy választási joga az új egyházi törvénykönyv s a konkordátum által teremtett változott közjogi helyzetben is tiszteletben tartassék. Minthogy azonban ez a jog *ugyanazokon a történelmi és jogi alapokon nyugszik és épült föl, mint az erdélyi katolikus Státus hasonló joga*, nyilvánvaló, hogy a quod uni iustum, alteri aequum elv alapján *az előbbi jog elismerése* esetében joggal az utóbbi sem tagadható meg.

Az erdélyi katolikus Státus püspökválasztási jogának tisztázása és érvényesítése szempontjából is elsőrendű fontosságú tehát, hogy a gyulafehérvár—fogarasi görög katolikus főegyházmegye eme jogának kifejlődését és gyakorlásának módjait közelebbről megismerjük.

Az erdélyi románok püspökei az unió előtt.

Amily felderítetlen és vitás általában az erdélyi románok elhelyezkedése s egész középkori története, ép oly ellentétes és tisztázatlan középkori egyházi szervezetük kérdése is.

A nacionalista román írók — különösen a görög-keletiek — előszeretettel állítgatták, hogy a románoknak az egész középkoron át, — sőt a merészebb fantáziájuk szerint, a római korig visszanyulóan — kialakult rendszeres hierarchiájuk

lett volna Erdélyben, metropolitával s több suffraganeus püspökkel. Az újabb kutatások megcáfolták ezt a tetszetős elméletet, illetve bebizonyították, hogy az Erdélyben feltételezett román hierarchiának történeti alapjai ki nem mutathatók, holott nyilvánvaló, hogy ha ilyen hierarchia tényleg létezett volna, annak nyomai — tatár és török dúlások dacára — teljesen el nem tűnhettek volna.

Az újabb történeti kutatások a következő román püspökségek létezését mutatták ki:

1. Nagy István moldvai fejedelem, ki Mátyás király adományából Küküllővár és Csicsóvára uradalmát bírta, az utóbbi birtoka területén, a szamosmegyei *Vád* községben levő kolostorban püspökséget alapított 1475 körül. Ennek öt püspökét ismerjük 1523-tól 1556-ig, míg 1559-ben, mikor a moldvai fejedelmek elveszítik szamosvölgyi birtokaikat, végleg nyoma vész a vádi püspökségnek is. Bár adatok nincsenek rá, de minden valószínűség szerint a moldvai fejedelmek töltötték be ez idő alatt a püspöki széket.

2. II. Ulászló király 1507-ben az öt Budán meglátogató Radul havasalföldi vajdának és utódainak adományozta a fehérmegyei Aldiód községet és egyik hasonló nevű utóda, Radu de la Afumați, 1522-ben megszerezte ehhez még az alvinci kastélyt és uradalmat is. Ezek alapíthatták *Felgyógyon* a görög-keleti kolostort, mely állítólag már az ő idejünkben püspökség volt. Tényleg csak egy felgyógyi román püspökről van konkrét adat Izabellának egy 1557-ben kelt oklevelében, mellyel a királynő *hinevez* felgyógyi püspöknek bizonyos Christoforust (*Episcopatum claustris Fel-Diod... eidem Christoforo duximus dandum*). E püspökség további sorsáról hallgat a krónika.

3. Erdélynek a reformációhoz való csatlakozása után ismételt kísérletek történtek arra, hogy a reformációnak a románokat is megnyerjék. A szászok tették az első kísérleteket s Brassóban román nyelvű lutheránus könyveket nyomattak számukra. Minthogy azonban a magyar többség a kálvinizmushoz csatlakozott, ebben az irányban történt az első komoly és bizonyos fokig sikerült kísérlet a románok áttértetésére is. 1564-ben egy Szentgyörgyi György nevű kálvinista román „választott püspök-superintendens” tűnik fel, ki Tövisen székelt, bevezette a román istentiszteleti nyelvet s feladata volt — János Zsigmondnak egy 1567. október 2-iki rendelete szerint — az „evangeliumi igazságot” hirdetni a

románok között, kiket, ha nem hallgatnak „egyházuk fejére“, a fejedelem büntetéssel fenyegetett meg. Úgy e „választott püspök superintendens“, mint utódai, Tordasi Pál (1569—1577) és Tordasi Mihály (1577—1582), a protestáns olvnek megfelelően *választás* és ezt követő fejedelmi megerősítés *útján kerültek a püspöki székebe*, ami azt mutatja, hogy a románoknak e korban legalább is annyi kálvinista-jellegű papjuk lehetett, amennyit a választás formása megkívánt.

4. A kálvinista román „választott püspök-superintendens“-ekkel szemben, kik megtartották ugyan a görög ritust, de a hitelvekben a kálvinista hitvallást hirdették, természetesen erőteljes reakció támadt az akkor szláv-bizánci befolyás alatt álló görög egyház részéről.

Moise havasalföldi fejedelem Zamfira nevű leánya e korban Erdélyben, Hátszeg vidékén lakott és ott nagy fekvőségekkel birt, melyeket valószínűleg édes atyja esérébe szerzett a Felgyógy és Alvinc körüli uradalmakért. A román történetírók ezért neki tulajdonítják a hunyadmegyei *Szilváson* felállított u. n. *prislop-i kolostor* s az ebből kifejlődő *szilvási görög-román püspökség* 1557 körüli alapítását. Az első ismert szilvási román püspöknek, *Eftimie* szerzetesnek, 1571 október 5-én megengedi Báthory István fejedelem, hogy hitsorsosait meglátogassa s nekik saját ritusa szerint szolgáljon, egy évre rá pedig, 1572. szeptember 12-én, őt a maga részéről is *egyenesen kinevezi püspöknek*.

Báthory Istvánnak ez az intézkedése szakítás volt azzal az eddig követett rendszerrel, mellyel az erdélyi fejedelmek kálvinista „választott püspököket“ akartak a románokra ráerőszakolni. E rendszer további fenntartása a katolikus Báthory Istvánnak nyilvánvalóan nem állott érdekében, sőt érzelmileg is közelebb állónak ítélhette saját hitéhez az apostoli tradícióju görög egyházat, melynek hierarchikus megszerveződését éppen ezért nem volt oka akadályozni. E vallásos szempontok mellett bizonyára befolyásolta a Báthory István elhatározását az a 2.500 forintos kölcsön is, melyet Zamfira fejedelemasszonytól élvezett s amelynek ellenében a fejedelem neki adományozta 1575-ben a szilvási kolostor közelében levő sztrigysszentgyörgyi uradalmat.

Báthory István konciliáns politikáját követte fivére és utóda Kristóf is, kinek uralkodása alatt 1579-ben a tordai országgyűlés 3. artikulusa kimondotta, hogy *a román papok válasszanak maguknak román püspököt*, akit akarnak, ha

meghal a mostani püspökük, és a *fejedelem* erősítse meg azt, akit ők maguktól választanak. Ezen a jogi alapon állott azután az egész fejedelmi korban a görög-keleti román püspökség. A püspököt a *papság választotta* s a *fejedelem* megerősítette, valójában *kinevezte*. Felszentelését vagy Havasalföldön vagy Szerbiában nyerte el.

5. A szilvási püspöki székhely Báthory által megvetett alapokon 1599-ig állott fenn, mikor az utolsó szilvási püspök, Ioan de Prislop, áttette székhelyét *Gyulafehérvárra*, hol Vitéz Mihály havasalföldi vajda, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemnek a törökök elleni szövetségese, a fejedelemmel 1595-ben kötött szerződés alapján görög-keleti kolostort és templomot alapított. Midőn Vitéz Mihály 1599. október 28-án s sellemberki esatában legyőzte Báthory Endre biboros-fejedelmet s maga ült Erdély trónjára, székvárosába helyezte át Ioan de Prislop görög-keleti püspök székhelyét is a hunyadmegyei Szilvásról s itt székelték a románok püspökei 1717-ig.

A Bocskay Istvánnal kezdődő protestáns fejedelmek korában természetesen ismét több kísérlet történt arra nézve, hogy a románokat a kálvinizmusnak megnyerjék vagy legalább ahhoz közelebb hajlítsák. A kifejezetten kálvinista „választott püspök-superintendens“ azonban Tordasi Mihállyal 1582-ben végleg letűnik s a görög-keleti hierarchia legalább is annyira megszilárdultnak látszik, hogy ilyen kísérlettel többé nem találkozunk. Találunk azonban különféle fejedelmi rendeleteket, sőt országgyűlési végzéseket is, melyek több-kevesebb mértékben függő helyzetbe juttatják a gyulafehérvári görög-keleti román püspököt, a „vladikát“ — mint előszeretettel nevezték — a kálvinista szuperintendenssel szemben. Közülük különösen a híres Geleji Katona István fejtett ki nagy buzgóságot. Befolyása alatt az akkor hatalmateljében lévő I. Rákóczi György fejedelem tekintélyével Ștefan Simion Simionovici püspök megerősítésekor 1643-ban messzemenő engedményeket vívtak ki, nemcsak egyházkormányzati, hanem hitelvi téren is, anélkül azonban, hogy néhány elmagyarosodott román nemes családtól eltekintve, a kálvinizmus a románság körében mélyebb gyökereket tudott volna verni. Az elért eredmények is csak időlegesek voltak. Midőn II. Rákóczi György 1656-ban Serban havasalföldi és Ștefan moldvai vajdákkal szövetséget kötött, bizonyára a szövetségre való tekintettel a megüresedett püspöki székhelynek 1656 december 28-án Sava Brankovici-csal való betöltésekor

már lényegesen enyhébb feltételeket szabott a fejedelem, bár ez a püspök-jelölt is előzetes vizsgát tett le Csulai György református szuperintendens előtt. Még Apaffi Mihálynak 1662-ben Daniel püspököt megerősítő diplomájában is e kikötést találjuk:

„iuxta morem per Episcopos valachicos, antecessores suos, iam receptum, *Episcopo orthodoxae religionis subiaceat, conditionesque Episcopis valachicis praescribi solitas in omnibus punctis sancte et illibate teneatur observare* — (az elődei, az oláh püspökök által már elfogadott szokás szerint az orthodox vallásu püspököknek — a kálvinista szuperintendensnek — legyen alárendelve és az oláh püspököknek szokás szerint előírt feltételek minden pontját szentül és tántoríthatatlanul köteles megtartani).“

Mindezek azt mutatják, hogy a fejedelmi megerősítés nem volt csupán formalitás, hanem időnként többé-kevésbé súlyos előfeltételek teljesítésétől tétetett függővé, bár jogilag az erdélyi törvényhozás elismerte a papság püspökválasztó jogát, melyet az Approbata Constitutio Tit. VIII. art. 1. alatt a következőkben kodifikált:

„az oláh egyházi rendek ehhez tartsák magukat:

I. Püspököt a fejedelemtől kérjenek, *olyat, akit egyenlő tetszésekből az oláh papok alkalmasnak esmérnek*; kit, ha a fejedelmek illendőnek ítélnék lenni, úgy adjanak confirmatiót rá, mind a fejedelmek hűségére, s mind az ország javára és egyéb szükséges dolgokra nézendő conditiók és módok szerint.“

Végigtekintve az önálló fejedelemség korszaka alatti jogfejlődésen, lassan kibontakozni s megerősödni látjuk a román hierarchiát, mely a moldvai és havasalföldi vajdák által erdélyi birtokaikon alapított kolostorokból s az e helyeken ugyancsak ő általuk kinevezett püspökökből fejlődik ki. Látjuk, hogy az erdélyi autonom szellem hatása alatt a román egyházba is bevezetett választási jog gyakorlatba vétele mint söpri el valósággal a rájuk oktrojált kálvinista „választott püspök-szuperintendenseket“, s látjuk azt is, hogy az egyszerű megszerzett választási jog birtokában az erdélyi román papság miként tudja a fejedelmek kondíciói s a szuperintendensek előzetes vizsgálatai dacára megőrizni ősi hitét. A protestáns befolyás végeredményében csak a román nép addig teljesen háttérbe szorított nyelvének a hitoktatásban, pré-

dikációban és istentiszteletben való érvényesülésére gyakorolt érezhető hatást.

A román papságnak az Approbatákban nagylelkűen kodifikált püspökválasztási joga *szilárd pillér* e jogfejlődésben, melyet *öntudatosan erősítenek és építenek tovább* a következő évtizedek változatos eseményei között *egyházuk függetlenségének és nemzeti kultúrájuknak védőbástyájává*.

Unió a katolikus egyházzal.

A Habsburgház uralmának Erdélyre való kiterjesztése után az erdélyi román papság, püspökével Athanáziusszal az élén, egyházmegyei zsinatra ült össze Gyulafehérvárt s ott 1698 október 7-én kimondották az uniót, a katolikus egyház kebelébe való visszatérést, a görög rítus érintetlenül hagyása mellett. Az uniót kimondó s Athanáziusz püspök és 38 esperes által aláírt okmány kifejezetten kiköti és fenntartja a román papságnak az Approbaták I. R. Tit. 8. art. 1-ben biztosított püspökválasztási jogának a katolikus egyház kebelében való szabad gyakorlatát is, a következő szavakkal:

„És a mi tisztelt püspökünket, Athanáziuszt, haláláig senkinek se legyen hatalma püspöki székéből ki-mozdítani. Sőt éppen, ha bekövetkeznék az ő halála, álljon szabadságában a zsinatnak, hogy *akit választ, az legyen a püspök*, akit a Pápa Őszentsége és a magas császár erősítsen meg s az Őfelsége hatalma alatt álló patriarcha (a biboros hercegprimás) szenteljen föl stb.“

A gyulafehérvári zsinatnak az uniót kimondó határozatát a maga részéről is rövidesen elfogadta s ezzel szentesítette I. Lipót 1699 február 16-iki diplomájában, melyet az erdélyi országgyűlés — megkisérelt huzavona után — 1699 szeptember 8-án publikált, beiktatott s ezzel törvényerőre emelt.

Az 1698 október 7-iki dokumentum s az azt megerősítő diploma újabb s az eddiginél erőteljesebb alátámasztása a püspökválasztási jognak. Míg az Approbaták még csak arról beszélnek, hogy „püspököt *a fejedelemtől kérjenek* olyant, kit *egyenlő tetszésükből* alkalmasnak esmérnek“, addig e határozat már világosan kiköti, hogy a zsinat *azt választassa, akit akar*. Jogilag a helyzet nem változott; előbb is megvolt a választás s ezután is megmaradt a fejedelmi megerősítés. Szembeszökő azonban a változás a szövegezésben, mely az

Approbatákban még a fejedelem jogait, az uniós határozatban ellenben a zsinatét hangsúlyozza ki erőteljesen.

Az 1698. október 7-iki zsinati határozat lényegében ugyanazt az álláspontot juttatja kifejezésre, mely az erdélyi románok *Zaconic* nevű törvénykönyvében már jóval az unió előtt a következő szövegezéssel volt lefektetve:

„A mi román püspökiünk megválasztása itt Erdélyben a király kegyelméből és akaratából történik, mely dolgot engedélyeztek nekünk a rég elhunyt királyok, hogy ha szükséges, összehívassanak az összes esperesek s a többi papok közül is egyesek s az egész zsinat akaratából, mindnyájan egyszavazatban egyesülve, így *válasszák meg azt, akit ha a király is úgy ítéli, hogy érdemes reá, meg fog erősíteni a püspökségben.*“

Összevetve ezt a szöveget az 1698. október 7-iki zsinati határozattal, láthatjuk, hogy az unió megkötésénél a román papság miként igyekezett a saját választási jogát minél erőteljesebben hangsúlyozni s lehetőleg szabaddá és korlátlaná tenni.

Az 1698. október 7-iki zsinati határozattal és I. Lipót 1699. február 16-iki diplomájával azonban még nem zárultak le teljesen az uniós tárgyalások s Athanaziusz püspöknek székében való megerősítése s a pápa által való elismerése még mindig hiányzott. Ezért Athanaziusz 1700. szeptember 5-ére újból zsinatot hívott össze Gyulafehérvárra, melyen ismét s még erőteljesebben és világosabban leszögezték a hatholikus egyházzal való egyesülésüket, kérve, hogy ennek ellenében a katholikus egyház papságának és hiveinek összes jogaiban részesüljenek. Ezt a határozatot Athanaziusz püspökön kívül 54 esperes írta alá 1563 pap nevében. *A püspökválasztási jogról ebben a második határozatban nem történik említés.*

Az 1700. szeptember 5-iki zsinat határozatával Athanaziusz püspök maga utazott föl Bécsbe s ott hosszas tárgyalások után kieszközlte I. Lipót 1701. március 19-én kelt második diplomáját, mely rendszeresen szabályozza az unióra lépő görög katholikus románok politikai és egyházi jogviszonyait. Minket e diploma 12. artikulusa érdekel, mely kimondja, hogy a püspöki szék betöltése céljából *a császárnak három jelölt hozandó javaslatba, kik közül a császár egyet kiválaszt és kinevez.*

„... in futura vacantia, tres personas, pro dignitate episcopali aptas et idoneas nostrae Majestati Regiae proponant, et quem eligere ex his, et denominare dignabimur, ille si episcopali dignitate... gaudere voluerint, collationes, seu donationes... a nemine, sed a Nobis impetrabunt, ab aliis vero impetrata praesentium per vigorem nullius tenebuntur esse vigoris.“

(„Jövő székiüresedések esetén, három, a püspöki méltóságra alkalmas és megfelelő személyt javasoljanak a mi királyi Felségünknek s akit mi ezek közül kiválasztani és kinevezni méltóztatunk, az illető, ha a püspöki méltóságot... élvezni akarja, az átruházást vagy adományt... senki mástól, csak mi tőlünk nyerheti el, amit pedig másoktól nyert volna el, az a jelen okmány erejénél fogva semmiféle hatállyal sem bírhat.)

Az 1701. március 19-iki második Diploma Leopoldianum a fentiekből kitetszően már lényegesen szűkebbre szorítja a püspökválasztási jogot. Ez az okmány hozza be először a *hármaskandidálás* elvét az eddig követett rendszerrel szemben. Míg a zsinat eddig csak *egy* jelölt mellett foglalt állást, illetve valójában *megválasztotta* püspökét, kit az uralkodó utólag megerősített vagy e megerősítést tőle megtagadta, addig az új rendszer szerint a papságnak csak kandidálási joga marad s a betöltés valójában az uralkodó kinevezésével történik.

A következő fejezetben azt fogjuk megvizsgálni, hogy az 1698-tól napjainkig terjedő korszakban esetenként miként gyakorolta az erdélyi román görög katolikus papság püspökválasztó jogát.

A gyakorlat erőpróbája.

Az első gyulafehérvári román görög katolikus püspök, Anghel Athanaziusz, 1713. augusztus 19-én halt meg, s pár héttel később, 1713. szeptember 9-én, már összeült a püspökválasztó egyházmegyei zsinat. Ez egyhangúlag megválasztotta utódjának *Frantz Vencelt*, ki Athanaziusz püspöknek 14 éven át volt titkára s cseh eredete dacára jól megtanulta a román nyelvet s nagyon rokonszenves volt a román papság körében. A zsinat a választást a következő szavakkal jelen-

tette be az esztergomi érseknek: „Unitis tandem *omnium votis* iudicavimus pro successore proponendum D. Wenceslaum Frantz.“ Mint látható tehát, az 1713. évi egyházmegyei zsinat nem tartotta magát az 1701. március 19-iki második diploma 12. artikulusához: *nem három személyt jelölt, hanem egy személyt választott* és hozott megerősítésre javaslatba. Talán ez a körülmény, talán az a meggondolás, hogy mindjárt az első alkalommal egy román eredetű ember kinevezése az unió sikerét veszélyeztetné, talán egyéb szempontok is arra indították a bécsi udvart, hogy a választás megerősítését elodázza azzal az ürüggyel, hogy a zsinat túlkorán tartatott meg Athanasiusz püspök halála után s így azon nem tudtak az összes választó-jogosultak megjelenni.

A megerősítés elmaradása nyugtalanságot keltett az erdélyi román papság és a nép körében. Az unió ellenzői már azt hirdették, hogy a bécsi udvar egyszerűen elkobozza püspökválasztó jogukat s megkérdésük nélkül fogja az utódot kinevezni. E nyugtalanító hírek hatása alatt *Mihail Puiu és Stefan Raț világi gondnokok* 1714. december 13-án levelet irtak az esztergomi érseknek, melyben egyebek közt a következőkre figyelmeztetik: „*Sane non esset cautum ipsis episcopum obtrudere; sed secundum iam citatum elementissime collatum privilegium caesareum propriae eorum electioni comittere.*“ (Nem volna helyes püspököt erőszakolni rájuk, hanem a már idézett kegyelmes császári privilegium értelmében megengedhető volna nekik, hogy maguk válasszák meg.) Az udvart úgy látszik meggyőzte ez az előterjesztés, melyet támogatott az erdélyi románság közhangulata is s így 1716-ban ismét összeült az egyházmegyei zsinat, mely egyhangú határozattal megválasztotta püspöknek *Pataky Jánost*, vagyis *ezuttal is csak egy személyt*, és nem hozott három jelöltet javaslatba a császárnak. Pataky Jánost VI. Károly császár még ugyanebben az 1716. évben ki is nevezte gyulafehérvári görög katolikus püspöknek. Minthogy a pápai megerősítés öt évvel később, 1721. május 18-án következett be, csak 1723-ban szentelték püspökké Horvátországban a kőrösi gör. kath. püspök közreműködésével.

A pápai megerősítés késlekedésének az volt az oka, hogy időközben Gyulafehérváron visszaállították az ősrégi latin püspökséget, melynek első püspöke, Mártonffy György, kifogásolta Rómában, hogy az ő székvárosában még egy katholi-

kus püspök székeljen. A kérdés akként nyert megoldást, hogy a régi fejedelmi birtokból adott adományozással a császár föllállította 1717-ben a *fogarasi* görög katolikus püspöki székhelyet. Ezt az intézkedést a pápa 1721. február 23-án kelt bullájával szentesítette s így Pataky János megerősítését függőben tartotta addig, míg ez a kérdés végleges rendezést nyert.

Pataky János már új székvárosa, Fogaras közelében, Alsószombatfalván halt meg 1727. október 29-én. A bekövetkezett széküresedést a bécsi udvar felhasználta arra, hogy a püspökválasztási jogot intencióinak megfelelően újból szabályozza s az elvileg már 1701-ben deklarált, de gyakorlatban figyelmen kívül hagyott *hármaskandidálást tényleg bevezesse*. VI. Károly császár 1728. április 17-én új diplomát adott ki, melyben e kérdésre vonatkozólag a következőképpen rendelkezik: „*Quem in finem benigne indulimus et volumus, ut clerus ille unitus, in certo loco et termino per Vos ipsi competenter praefigendo, confluat triaque subjecta apta, idonea et qualitibus ad id necessariis rite ac debite praedita e confluxu suo, penes clementissimam instantiam suam Nobis pro benigna electione et nominatione Nostra humillime proponat*“. (Mely célból kegyesen megengedjük és akarjuk, hogy az egyesült papság az általuk meghatározandó helyen és időben összegyűlvén és *három* alkalmas, megfelelő és az ehhez szükséges tulajdonságokkal rendelkező *személyt* a saját köréből alázatosan *javasoljon* nekünk az általunk kegyesen eszközendő választás és kinevezés céljából.) E diploma szövege már világosan jelzi a megváltozott, illetve a bécsi udvar által megváltoztatni szándékolt jogi helyzetet s szemben az 1698. október 6-iki zsinati határozattal, mely a *választás* jogát a papságnak kívánta fenntartani, már másodízben használja az 1701. március 19-iki diploma terminológiáját, mely szerint a papság csak *proponál*, az *electio* és *nominatio* jogát az uralkodó gyakorolja. Károly császár fenti diplomája alapján ült össze Gyulafehérvárt 1728. június 4-én a püspökválasztó egyházmegyei zsinat, hol elsőízben képviseltette magát az uralkodó is császári-királyi biztos által. E tisztséggel Antalfi János erdélyi latin püspök bizatott meg.

A zsinat ezúttal tényleg alkalmazkodott a királyi leíratához. Fitter Ádám jezsuita befolyása alatt ellenkezés és zavar nélkül *három alkalmas személyt hozott az uralkodónak ja-*

vaslatba, kik közül a legtöbb szavazatot nyert *Ioan Inocentiu Klein-t* az uralkodó 1729. február 25-én ki is nevezte s 1730. szeptember 13-án a pápa is megerősítette. Alatta helyeztetett át a püspöki székhely Fogarasról *Balázsfalvára*.

Klein püspök, kinek érdekes történeti szereplése külön méltatást igényelne, 1751-ben lemondott püspöki székéről s az 1751. november 4-én összegyűlt egyházmegyei zsinat — most már bevált és réginek tekintett szokás szerint — három személyt hozott az uralkodónak javaslatba, *Petru Paul Aron*, *Grigorie Maior* és *Silvestru Caliani* személyében. Az uralkodó a három jelölt közül püspökké kinevezte *Petru Paul Aront*, ki mint Klein püspök vikáriusa, ennek 1744-ben történt eltávozása óta hét éve már tényleg kormányozta az egyházmegyét.

Petru Paul Aron meghalt 1764. március 9-én, az egyházmegyei zsinat összeült ugyanezen év június 30-án s ezen a szavazatok négy jelölt között a következőképpen oszlottak meg: *Grigorie Maior* kapott 90 szavazatot, a lemondott *Klein püspök* 72-öt, *Silvestru Caliani* 16-ot és *Atanasiu Rednic* 9-et. Az udvar figyelmen kívül hagyta a lemondott Klein püspökre leadott szavazatokat, őt nem is tekintette jelöltnek s a fennmaradt három jelölt közül a *legkevesebb* szavazatot nyert *Atanasiu Rednic* nyerte meg a kinevezést, aki 1772. május 2-án bekövetkezett haláláig kormányozta az egyházmegyét.

Atanasiu Rednic halála után 1772. augusztus 15-én ült össze a zsinat, melyen a szavazatok a következőképpen oszlottak meg: *Grigorie Maior* kapott 100 szavazatot, *Ignatie Dorobant* és *Jacob Aron* között oszlottak meg a többi szavazatok. *Grigorie Maior* tehát ezúttal már harmadszor került bele a kandidációba. Az első alkalommal, az 1751-iki zsinaton elért szavazatai arányát nem ismerjük, az 1764. és 1772-iki választásokon ellenben ő kapta a *legtöbb* szavazatot. Így egészen indokolt volt, hogy az első választástól számított huszonegyedik évben, 1772. október 27-én, két évtizedes várakozás után végre tényleg ő neveztetett ki püspökké.

Grigorie Maior tíz évi kormányzás után az 1782. aug. 12-iki zsinaton könnyek között lemondott püspöki székéről s a zsinat helyette javaslatba hozta az uralkodónak *Dorobant Ignácot* 63 szavazattal, *Jacob Aront* 57 szavazattal és *Bob Jánost* 37 szavazattal. A két első jelölt azonos volt az előző

választásokon szereplőkkel, ami mutatja a román papság konzervatív felfogását s egyben a jelöltek egyéni kiválóságát is, hogy a közbizalmat két cikluson át is megőrizhették. Az uralkodó a három jelölt közül a *legkevesebb* szavazatot nyert *Bob Jánost* nevezte ki püspökké.

A legtöbb szavazatot nyert Dorobant Ignác azonban szintén rövidesen püspöki székbe került, amennyiben az uralkodó őt nevezte ki az 1777-ben felállított nagyváradai görög katolikus püspökség élére. Ebben a minőségében ő volt az, aki a híres *Supplex Libellus Valachorum* elnevezésű emlékiratot Bécsbe juttatta, melynek tárgyában azután a fentti Bob János balázsfalvi püspök folytatott Adamovici szebeni görög keleti püspökkel együtt Bécsben hosszabb tárgyalásokat.

Bob János püspök közel egy félszázadon át kormányozta Balázsfalváról egyházmegyéjét, 1782-től 1830. október 2-án, 91 éves korában bekövetkezett haláláig. Elhunytá után csak két évre, 1832. május 15-én ejtetett meg az új választás, melyen *Leményi János* 179 szavazatot, *Alpini Izidor* 20 szavazatot és *Pop Teodor* 8 szavazatot kapott. Az uralkodó a három jelölt közül *legtöbb* szavazatot nyert *Leményi Jánost* nevezte ki 1832. augusztus 23-án. Leményi püspöknek a mozgalmas 1848—49-es időkben tanúsított magatartása és szereplése közismert. Olyan helyzetekbe került és olyan feladatok elé állították, melyeknek lehetetlenség volt megfelelnie, s így kényszerítve érezte magát arra, hogy püspökségéről lemondjon.

Leményi püspök lemondása után 1850. szeptember 30-án ült össze a püspökválasztó zsinat, melyen *Alexandru Ștercă Șuluț* 96 szavazatot, *Constantin Alutan* 79 szavazatot és *Constantin Papfalvi* 12 szavazatot kapott. Az uralkodó 1850. november 18-án püspökké kinevezte a legtöbb szavazatot nyert *Ștercă Șuluțot*. Alig egy hónappal Alexandru Ștercă Șuluț kinevezése után, 1850. december 12-én, megjelent az a császári pátens, mely a gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus püspökséget *érseki rangra emeli*, felállít két új püspökséget Lugoson és Szamosujváron s ezeket a már 1777-ben létesített nagyváradai püspökséggel együtt a Balázsfalván székelő gyulafehérvár-fogarasi érseknek rendeli alá, *az egész egyházi tartományt pedig kivészi az esztergomi érsek joghatósága alól*. Az óvatos és körültekintő Szentszék három évi tanácsko-

zás és tájékozódás után, IX. Pius pápa 1853. november 26-án kelt „Ecclesiam Christi“ kezdetű bullájával hozzájárult az új egyházi rendezéshez, mely így véglegessé vált.

A választási jog az érseki tartományban

A dolog természete szerint e gyökeres átalakulás kapcsán fölvetődött az a kérdés is, hogy *miként történjék az ujonnan létesített érseki tartományban a püspöki székek betöltése*. Analogiául szolgált a nagyváradi görög katolikus püspökség esete, melynek 1777-ben történt felállítása alkalmával az uralkodó „erectionis titulo“ és az apostoli magyar király joga alapján minden ellenmondás nélkül maga eszközölte a kinevezést. Az az értekezés, melyet az új érseki tartomány létesítése tárgyában Szcitovszky esztergomi érsek és Erdélyi János nagyváradi görög katolikus püspök bevonásával 1850-ben Bécsben tartottak, ebben a kérdésben egyhangulag arra az álláspontra helyezkedett, hogy *az érsek-metropolitát s a lugosi és szamosújvári két új püspököt közvetlenül maga a császár nevezze ki* addig is, míg a későbbi esetekre ez a kérdés a jövőben szabályoztatni fog. Mint látható tehát, az értekezés tagjainál nem hiányzott az a szándék, hogy az érseki tartomány felállítása kapcsán megszüntessék a választási jogot és *bevezessék a korlátlan királyi kinevezést*. A választási jog szempontjából szerencsés véletlen volt az, hogy ugyanekkor üresedésben állott a gyulafehérvár-fogarasi püspöki szék, sőt ennek betöltésére 1850. szeptember 30-án már gyakorolta is kandidálási jogát az egyházmegyei zsinat, melynek intencióival mindenben megegyező volt az, hogy a császár a fenti értekezés állásfoglalására támaszkodva 1850. november 18-án *Şterca Şuluţot* nevezte ki balázsfalvi érseknek.

A problémát 1850-ben azonban csak megkerülték, de meg nem oldották. Ha az udvarhoz közelálló körök azt hitték, hogy az átalakulással ki lehet törülni az erdélyi román görög katolikus papság emlékezetéből és öntudatából az ősi választói jogot, úgy e feltevésükben csalódtak. *Şterca Şuluţ*nak 1867. szeptember 7-én bekövetkezett halálával a probléma ismét felvetődött és megoldásra várt. Az akkor már alkotmányos magyar kormányra hárult az a nehéz feladat,

hogy érvényre juttassa az abszolút kormánynak 1850-ben elhatározott, de nyíltan végre nem hajtott, sőt egyenesen el-leplezett szándékát és az ősi választási jog figyelmen kívül hagyásával királyi kinevezés útján töltesse be a megürült balázsfalvi érseki széket.

Az érseki egyházmegye vezetői azonban féltékeny gond-
dal örködtek ősi joguk fölött, s már két héttel az érsek halála
után 1867. szeptember 23-án, felség-folyamodványt nyujtot-
tak be az erdélyi kormányzék útján, melyben az egyházmeg-
ye papsága részére a múltban gyakorolt választási jog érin-
tetlen tiszteletbentartását kérték. Egyidejűleg azonban meg-
küldték ezt az emlékiratot a pápai nunciushoz s a nagyvá-
radi, lugosi és szamosújári görög katolikus püspöknek is
azzal a kéréssel, hogy azt saját részükről is támogassák.
Ugyanakkor az egyes espereskerületek korona-gyűléseken
követelték az ősi jog respektálását s e korona-gyűlések jegy-
zőkönyveit 1867. november 4-én ugyancsak a kormányzék út-
ján fölterjesztették Ófelségéhez. Mint látható tehát, a kápta-
lan és az egyházmegye vezetői *a legnagyobb agilitással ini-
ciative széleskörű mozgalmat indítottak veszélyeztetett ősi
joguk védelme érdekében.*

A kormánynak tényleg az volt a szándéka, hogy az ön-
álló erdélyi román görög katolikus érseki tartomány felállít-
ásakor leszögezett — bár nem publikált, sőt leplezett — elv
alapján a megüresedett érseki széket a választás, illetve je-
lölés mellőzésével *kinevezés útján* tölti be és erre meg is volt
a jelöltje *Vancea János*, akkori szamosújvári püspök szemé-
lyében.

A beindított akció s különösen a papságnak 1867. no-
vember 4-én beterjesztett felség-folyamodványa azonban még
is gondolkodóba ejtette a kormányt. Három nappal ennek be-
nyújtása után, 1867. november 7-én, Péchy Manó erdélyi ki-
rályi biztos indokoltnak látta kérdést tenni a kormány által
az érseki székre kiszemelt Vancea János szamosújvári püs-
pökhöz, hogy vajjon a görög katolikus románok tényleg
annyira ragaszkodnak a választási joghoz, hogy annak meg-
tagadása esetén keserűség és általános elégedetlenség tá-
madna-e, s hogy vajjon politikai és egyházi szempontból he-
lyes és indokolt volna-e nekik e választási jogot jövőre is en-
gedélyezni. Az a válasz, melyet Vancea János szamosújvári
püspök e kérdésre adott akkor, mikor már bizalmas úton

tuftára adták, hogy a kormány öt óhajtja a választás mellőzésével balázsfalvi érsekké kinevezni, klasszikus példája lesz mindig annak az önzetlen, sőt egyenesen önmegtagadó emelkedettségnek, mellyel e kiváló egyházi férfiú az adott nehéz helyzetben kisebbségi népének és egyházának érdekeit föléje helyezte a saját egyéni érvényesülésének. Vancea János püspök gondolkodás és halogatás nélkül már november 10-én nyomban válaszolt a királyi biztosnak. Figyelmen kívül hagyva saját egyéni érdekeit s a királyi biztos figyelmeztetéseit, erős lélekkel és teljes határozottsággal azt válaszolta, hogy az elhunyt érsek temetésénél szerzett személyes tapasztalatai és a román görög katolikusoknak azóta a sajtóban és a nyilvánosság előtt, valamint bizalmasan tett kijelentései alapján az a meggyőződése, hogy valamennyien kivétel nélkül ragaszkodnak a választási joghoz olyannyira, hogy attól való megfosztásukat *a legsúlyosabb sérelemnek tekintenek s ez általános elégedetlenséget keltene.* A második kérdésre pedig azt válaszolta, hogy úgy politikai, mint egyházi szempontból helyes és indokolt volna érintetlenül hagyni a választási jogot, ami megnyugtatóná a kedélyeket s ez egyaránt érdekében áll az államnak és az egyháznak.

Vancea János püspöknek e határozott és öntudatos állásfoglalása eldöntötte a kérdést. Eötvös József magyar kultuszminiszter, kinél a román parlamenti képviselők szintén ismételten közbenjártak a választás engedélyezése érdekében, meggyőződött róla, hogy a román görög katolikusok feltétlenül ragaszkodnak a választási joghoz, miért is ilyen értelemben tett az uralkodónak előterjesztést. Előterjesztésére, az ő ellenjegyzése és felelőssége mellett, 1868. február 27-én királyi kézirat jelent meg, melyben az uralkodó hozzájárult ahhoz, hogy a megürült érseki szék betöltésére nézve a választási jog gyakoroltassék, de ez a hozzájárulás *csak kifejezetten erre az egy adott esetre engedélyeztetett és az uralkodó világosan fönntartotta magának a jövőre nézve kinevezési jogát,* hangsúlyozva, hogy a jelen eset a jövőre kihatással nincsen.

E királyi leirat alapján 1868. augusztus 11-én összeült az érsek-választó zsinat, melyen fölolvasták a kultuszminiszternek az uralkodó döntését tartalmazó leiratát s ez ott a legélesebb hangu megvitatás tárgyává tétetett. A zsinat azonban nem elégedett meg a kritikával, hanem a sérelmesnek ítélte

intézkedéssel szemben erőshangú határozatot hozott, melyet tanulságosnak itélek teljes szövegében ideiktatni:

„A zsinat, Ófelsége iránti teljes alattvalói hűsége és ragaszkodása s az alkotmányos kormány iránti tisztelete mellett, *ünnepélyesen tiltakozik Isten és a világ előtt az ellen, hogy a papságnak a gyulaféhérvár-fogaraszi metropolitai székre emelendő érsek megválasztására vonatkozó joga megtámadtassék, csorbítottassék vagy elkoboztassék*, mert az érsekmegyei papságnak ez a joga történeti jog, mely az egyházi és hazai jogon alapszik, a szokás és a gyakorlat pedig zavartalanul és megszakítás nélkül folyik nemesak a római egyházzal 1700-ban kötött szent uniót megelőző időből, de ezen unió óta is az összes kormány formák alatt egészen a jelenlegi választásig: — Ó császári és királyi felsége pedig dicsőséges megkoronázása alkalmával esküt tett az egyházak és nevezetesen a törvény által elismert egyházak és vallások jogainak és kiváltságainak megtartására és felemelt karral való megvédésére. A kultuszminiszter úr önagyméltóságának a mi szent és elvitathatatlan jogunk gyakorlatába való beavatkozását illetően pedig, alázatosan kérjük, hogy Önagyméltósága jövőre *kiméljen meg minket hasonló beavatkozásoktól*, melyekre nézve csak a mi egyházi szervezetünk és figyelmünk s az eddigi gyakorlat irhat elő nekünk szabályokat.“

E jegyzőkönyvi határozaton kívül ugyanezen a napon a zsinat felség-folyamodványt is intézett az uralkodóhoz, melyben egyebek között következőket mondja:

„Papságunk és népünk teljes melegséggel ragaszkodik ehhez a szent jughoz és mert szilárd meggyőződése, hogy ez nem sérti azokat a felségjogokat, amelyeket Ófelsége dicső elődei a letűnt időkben, mint apostoli királyok, szereztek: alattvalói ragaszkodással hűséggel és tántoríthatlan bizalommal kéri, hogy kegyelmesen tartsa meg egyházunknak ezt a szent jogát a jövőre is.“

Talán felesleges is mondani, hogy az egyházmegyei zsinatnak e határozatára és a felség-folyamodványra válasz nem

érkezett. Hiszen egy helyeslő válasz egyenes megtagadása lett volna a királyi leiratnak, mely az abszolút kormány által megszögezt elvi alapon bocsáttatott ki, de már az alkotmányos miniszter felelősségével; a zsinati határozat helytelenítése viszont ismét felkavarta volna azt az elégedetlenséget, melyet a kormány a választás engedélyezésével lecsendesíteni igyekezett.

Az 1868. augusztus 11-iki első érsekválasztó zsinaton egyébként a szavazatok a következőképpen oszlottak meg: *Vancea János* szamosujvári püspök kapott 59 szavazatot vagy is a legtöbbet s így a zsinat bizalma dokumentálta a választási jog kérdésében elfoglalt gerinces álláspontjának helyességét, de egyben azt is, hogy a kormány helyes érzékkel ajándékozta meg őt bizalmával. *Timoteu Cipariu*, a híres történet-tudós kanonok kapott 49 szavazatot és *Joan F. Negruț* 36 szavazatot. Az uralkodó 1868. november 21-én a megürült metropolitai székbe a legtöbb szavazatot nyert *Vancea János* eddigi szamosujvári püspököt nevezte ki s ezzel a probléma — egyidőre legalább — nyugvópontra jutott.

Az érseki főegyházmegye papsága azonban *Vancea János* érseksége alatt szükségesnek látta a jövőre nézve körülbástyázni a veszélyeztetett és 1868-ban a királyi leirat értelmében csak erre az egy esetre engedélyezett választási jogot. *Vancea János* érsek kormányzása alatt két tartományi zsinatot hívott össze, melyek mindegyike foglalkozott a papság választási, illetve kandidálási jogával. Az 1872-ben tartott I. tartományi zsinat a II. cím III. fejezet alatt az érseki szék megüresedése esetére a következő rendelkezéseket hozta:

„Ha a metropolita püspöki szék üresedésbe jut, a suffraganeus püspökök legidősebbike köteles az érseki főhatósággal és a tartomány többi püspökeivel egyetértésben gondoskodni az érseki szék betöltéséről, *vezetni a választást*, megvizsgálni a megválasztottak alkalmasságát és *előterjeszteni a javaslatot* az üresedésben lévő metropolitai szék betöltésére.“

Ugyanezen tartományi zsinat más helyeken szabályozza azt, hogy a kanonokok és esperesek személyesen, a parochusok pedig képviselő útján „*részt vesznek a főpásztor választásában egyházunk szokásai szerint.*“ Az 1882-ben tartott II. tartományi zsinat pedig ugyancsak rendelkezéseket tartal-

maz a püspökválasztási jogra nézve s közelebről megjelöli azokat a személyeket, kik ezt személyesen gyakorolhatják.

Az 1872. és 1882. évi tartományi zsinatok határozatait Vancea érsek felterjesztette Rómába, *megszerezte ezekhez az apostoli Szentszék jóváhagyását*, s így ezzel azt erőteljesen körülbástyázta a jövőre, biztosítva e jóváhagyás által Róma támogatását, ha e jog ismét vitássá tétetnék.

Lehetetlen az elismerést megtagadni attól az öntudatos, szívós és tervszerű akciótól, mellyel az erdélyi román görög katolikusok, élükön egyházi vezetőikkel, ősi választási jogukat ilyen nehéz körülmények között sikeresen megvédelmezték.

A probléma azonban ismét napirendre került, midőn Vancea János érsek 1892. július 31-én örök-álmra hunyta le szemeit. Aktuálissá tette az a körülmény, hogy a már hivatkozott 1868. február 27-iki királyi leirat a választási jogot csak arra az *egy esetre* engedélyezte s későbbre érintetlenül fenntartotta a királyi kinevezés igényét. Az érseki főegyházmegye vezetői ezuttal is erőteljes akcióba kezdtek. Az érsekség hivatalos lapjában, az *Unirea*-ban tartalmas cikkekben világította meg különösen a kiváló dr. Bunea Ágoston kanonok a püspökválasztási jog történeti és jogi alapjait s ugyanakkor nem mulasztották el, hogy *Budapesten, Bécsben és Rómában* illetékes férfiak útján minden rendelkezésre álló eszköz fölhasználásával elejét vegyék az 1868. évi jogfosztó kísérlet megismétlésének. E fáradozásaik teljes sikerre is vezettek. Bunea Ágostonnak ez alkalommal írt cikkei valóságos apoloiai remekművek s az általa fölhozott érvek közül ma is különös meggondolást érdemel az a szempont, hogy egy főpásztor kinevezése soha sem történik előzetes kandidálás nélkül. Ha az egyedül hívatott egyházmegyei papságnak nem áll jogában és módjában ezt a kandidálási jogot gyakorolni, úgy illetéktelen tényezők s elsősorban a politikai kormányok által kandidált személyek kerülnek előtérbe. Egyenesen klasszikus az a párhuzam, melyben Bunea Ágoston szembeállítja az egyházmegyei papság és a politikai kormány által való kandidálás előnyeit és hátrányait.

„Ha a mi papságunk állít föl jelöltet, arra törekszik, hogy az érseki székbe Isten akarata szerint való, igazi főpapot ültessen. A miniszter ellenben, midőn

jelöl, arra törekszik, hogy olyan férfit tegyen érsekké, ki politikát csinál s az ő akarata szerint jár el.

A papság az ország egyetemes érdekeit tartja szem előtt, a miniszter a saját pártja érdekeit.

A papság az ő főpásztorában annak a kulturális misszióknak fáradhatatlan munkását akarja látni, melyet a mi egyesült egyházunk a román nép körében mindig betöltött; a miniszter a főpásztorban olyan férfit szeretne, ki megszakítsa a fonalát ennek a kulturális misszióknak, mely a mi egyházunknak annyi rokonszenvet szerzett a románok szívében.

A papság olyan papot akar a maga élén látni, ki soha se jusson konfliktusba a román nép jogos politikai aspirációival; a miniszter olyan embereket keres, akik ezeket a jogos aspirációkat letompítsák és elnyomják és a sovinizmus szolgálatába állanak.

A papság pásztorot akar, aki a lelkét adja egyházunk jogaiért és függetlenségéért; a miniszter olyan embert akar szerezni, aki jövőre is önkormányzattól megfosztva és a miniszteri önkénynek kiszolgáltatva hagyja egyházunkat.

Íme ezek azok az okok, melyek miatt papságunknak szilárdan kell ragaszkodnia választási jogához és arra kell törekednie, hogy visszaszerezze a tényleges választási jogot s ne csak megtartsa a kandidálás jogát.“

Az egyházmegye legtekintélyesebb főpapjainak ilyen erőteljes állásfoglalása által irányított mozgalom a dolog természete szerint nem tévesztette el hatását: a következő balázsfalvi érsek, *apsai Mihályi Viktor* a papság választási jogának szabad érvényesülése mellett jutott az érseki székhelyre. Az érsekválasztó zsinat 1893. április 16-án ült össze s azon *apsai Mihályi Viktor* 1875. óta szamosújvári püspök kapott 82 szavazatot, *Ion Micu Moldovan*, a híres „Moldovanuţ“ nagyprépost 49-et és *Jon V. Rusu* 36-ot. Az uralkodó 1894. november 9-én kinevezte balázsfalvi érsek-metropolitává *apsai Mihályi Viktort*, kit a Szentszék 1895. március 18-án megerősített.

A legutolsó érsekválasztó egyházmegyei zsinat *Mihályi Viktor* metropolita halála után 1918. május 9-én ült össze

Balázsfalván. Az egyházmegye papságának és híveinek az előző széküresedések alkalmával tanúsított öntudatos és erőteljes magatartása eredményeképpen ez alkalommal még csak szóba sem került az az eshetőség, hogy az érseki szék a papság megkérdezése nélkül töltsék be. Az akkori háborús idők s a nagy politikai feszültség mellett nem is lett volna ajánlatos ilyesmivel kísérletezni.

Az 1918. évi érsekválasztó zsinaton *Ugron Gábor* volt belügyminiszter képviselte az uralkodót, mint királyi biztos s az ő jelenlétében és vezetése alatt folyt le a választás.

Ma már talán nem követek el indiszkréciót azzal, ha megírom, hogy ez alkalommal a magyar kormány jelöltje *dr. Frențiu Valer* akkori lugosi, ma nagyváradi görög katolikus püspök volt. A kormány azonban mindössze annyi ingerenciát gyakorolt a választásra, hogy igyekezett jelöltjének a papság körében legalább annyi hivatást szerezni, hogy ez a hármas kandidációba belekerüljön, ami sikerült is, bár *Frențiu Valer* 49 szavazattal csak a harmadik helyre jutott. A szavazatok többségét *Suciu Vazul* jelenlegi érsek metropolita nyerte el, kinek 74 szavazata után második helyre került *dr. Juliu Hossu* szamosujvári püspök 58 szavazattal.

A szavazatok arányának a kormány jelöltje szempontjából ily kedvezőtlen megoszlása lehetett a főoka annak, hogy a magyar kormány késlekedett és végleg el is késett az érseki kinevezéssel. Tényleg meggondolandó volt, hogy a napról-napra kritikussabbá váló helyzetben helyes és indokolt-e a románok elégedetlenségének tápot szolgáltatni a legtöbb szavazatot nyert *Suciu Vazul* mellőzésével és a harmadik helyre szorult *Frențiu Valer* kinevezésével. Viszont ez utóbbit a magyar kormány nem szívesen ejtette el. Így az összeomlás bekövetkezett anélkül, hogy az üresedésben lévő balázsfalvi érseki szék betöltéséről gondoskodás történt volna.

A megváltozott közjogi helyzetben azután az érsekválasztó zsinat kifejezett akaratának figyelembevételével közvetlenül a Szentszék töltsé be 1919. augusztus 19-én az érseki széket a legtöbb szavazatot nyert *Suciu Vazul* jelenlegi érsek metropolita kinevezésével, ki már nem IV. Károly, hanem I. Ferdinánd király kezébe tette le a hűségesküit.

A pápai okmány óvatosan kerüli ugyan, hogy akár az apostoli magyar király kinevezési jogának megszüntetéséről, akár a gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyei zsinat által

1918. május 16-án megejtett hármass jelölésről megemlékezék, ennek dacára *befejezett tényként elismeri* az egyházmegyei zsinat állásfoglalását azzal, hogy az okmány bevezető szavaiban Suciú Vazult gyulafehérvár-fogarasi *választott érseknek* címezi.

E nagyjelentőségű okmányt az alábbiakban szószerinti magyar fordításban közlöm:

„Benedek püspök, Isten szolgáinak szolgálója, szeretett fiunknak, Suciú Vazulnak, fogarasi és gyulafehérvári **választott érseknek**, üdvösséget és apostoli áldást! Minthogy a pásztorok örök fejedelme a mi szerénységünkre bizta azt a feladatot, hogy vezessük, igazgassuk és kormányozzuk az egész Egyházat, kötelességünk buzgósággal gondoskodni arról, hogy az összes egyházak fölé olyan egyházfők tétessenek, akik nem csak tudják, de akarják is az Ur nyáját az üdvösségre vezetni. Minthogy tehát a görög román ritúsu s a római szentegyházzal egyesült fogarasi érseki egyház, mely örökidőkre föl van ruházva a gyulafehérvári címmel is, tudomásunk szerint kétségtelenül elveszítette pásztorát, gondoskodni kívánunk úgy a nevezett fogarasi és gyulafehérvári egyház, mint ennek hivei üdvösségéről s megfontolván a mi tisztelendő testvéreinknek, a római anyaszentegyház biborosainak tanácsát, Téged apostoli jogunkkal kiválasztottunk és az üresedésben lévő fenntemlített fogarasi és gyulafehérvári egyház püspökévé tettünk, Téged, ki ugyanebben az egyházmegyében születél, pápai praelatus s a filozófia és a szent teológia doktora vagy, reád bizva egyidejűleg a teljes gondoskodást, vezetést és kormányzást a lelkiekben és világiakban, az összes főpásztori jogokkal, kiváltságokkal, terhekkkel és kötelességekkel, melyek e szolgálattal járnak. Az az akaratunk továbbá, hogy teljesítve a kánonok által előírt egyéb kötelességeket is, mielőtt püspöknek szenteltetnél, tedd le a csatolt formula szerint az esküt bármely katolikus püspök előtt, aki az apostoli Szentszékkal szeretetben és egyetértésben van s akit Te óhajtasz és ezt a formulát vagy más hozzá hasonlót, általad és az illető püspök által aláírva és pecséttel ellátva, küldd el hat hónapon belül az apostoli kancelláriához. Jelen levelünkkel már most hatalmat és parancsot adunk az általad választandó püspöknek, hogy a mi nevünkben és a római szentegyház nevében bevegye tőled az esküt. Erősen

reméljük és teljes bizalmunk van abban, hogy az Ur kegyelmével a fenntemlített fogarasi és gyulafehérvári egyház, a Te főpásztori buzgóságodtól és eredményes fáradozásaidtól vezetve növekedni és virágozni fog lelkiében és anyagiakban. Kelt Rómában, Szent Péternél, az Ur 1919. esztendejében, augusztus havának 9-ik napján, pápaságunk ötödik évében.“

A választás módja.

Az előzőkben jeleztük, hogy a gyulafehérvár-fogarasi érseki tartomány felállítása alkalmából 1850-ben Bécsben tartott tanácskozáson későbbi szabályozásra hagyatott fenn az érseki szék és a püspöki székek betöltésénél követendő eljárás. Ez a szabályozás azonban késett s csak a legközelebbi székiüresedés után 1868. február 27-én kelt királyi leirat engedélyezi az érseki főegyházmegye papságának az ősi választói jog az egyetlen adott esetben való gyakorlását, s egyben jelzi, hogy a választás módozataira nézve a kultuszminiszter rendeletileg fog intézkedni. Ez a miniszteri rendelet 1868. június 6-án kelt 504. elnöki szám alatt és ez szabályozza ma is — az 1872. és 1882. évi tartományi zsinatok kiegészítő határozataival együtt — a választási jog gyakorlásának módozatait.

E szabályzat s a fenti zsinati határozatok, valamint az eddig követett gyakorlat alapján az érsekválasztó egyházmegyei zsinaton *személyes szavazati joggal* birnak a *káptalan összes tagjai* és a *káptalani jegyző*, akkor is, ha nem kanonok, továbbá a balázsfalvi tanintézetek *tanári karának két képviselője* és az *összes esperesek*. Az egyházmegyei papság a választásban *közvetett úton* vesz részt és *espereskerületenként két képviselőt* küld ki. Ezek közül az *egyik* mint az espereskerület ad hoc jegyzője szerepel, és ez ép úgy, mint az előbbi kategóriába tartozó, a zsinaton legjobb meggyőződése szerint *szabadon és minden korlátozás nélkül gyakorolja a szavazati jogot*. Az espereskerület papságának másik képviselője ellenben *kötött mandátummal küldetik ki a zsinatra*, amennyiben a kerületi papság saját kebelében szintén leszavaz az érsekjelöltre és ez a második képviselő az espereskerület papságának e szavazatát viszi magával és adja le kötelezően a zsinaton.

További érdekes probléma az, hogy *mely espereskerületek papsága jogosított a választásokon résztvenni?*

A balázsfalvi érsek voltaképpen csak a főegyházmegye püspöke s így, valójában csak a főegyházmegye papsága volna hivatva megválasztásában közreműködni. Az érsek azonban egyidejűleg az egész érseki tartomány feje is s így személyének kiválasztása közelről érinti az egész tartomány papságát. E két elvi szempont mellett két gyakorlati szempont is figyelembe volt veendő. Az egyik szempont az, hogy mindazok az espereskerületek, melyek a múltban a gyulafehérvár-fogarasi *püspöki* egyházmegyéhez tartoztak s ebben a keretben a választási jogot századokon át gyakorolták, természetesen továbbra is igényt formáltak e joghoz s abból való kizárásukat jogfosztásnak tekintették volna. A másik szempont az volt, hogy az 1777-ben felállított nagyváradi görög katolikus püspökség papsága e jogot soha sem gyakorolta s a kormánynak nem állott intenciójában ezt a privilegiumszerűleg kivételesen engedélyezett jogosítványt kiterjesztőleg magyarázni, mert hiszen ebben az esetben nemcsak az ujonnan felállított lugosi és szamosújvári, hanem a már eredetileg királyi kinevezés útján betöltött nagyváradi püspökségre nézve is ki kellett volna azt terjeszteni. Báró Eötvös József kultuszminiszter a fogas problémát úgy oldotta meg, hogy a választási jogot az érseki főegyházmegye espereskerületein kívül megadta a korábban ugyanezen egyházmegyéhez tartozó s e jogot szintén élvezett, de az új rendezéssel a lugosi egyházmegyéhez elcsatolt négy espereskerületnek és a szamosújvári egyházmegyéhez elcsatolt 29 espereskerületnek is. Így tehát a főegyházmegye 39 espereskerülete mellett a szufraganeus püspökségek 4 és 29, összesen 33 espereskerülete is részt vesz a választásban. Ez a rendezési mód is többféle anomáliát rejt magában, különösen két szempontból. Egyfelől így a voltaképpen érdekelt főegyházmegye akarát majdnem paralizálják a külső espereskerületek szavazatai, másfelől nyílt ellenmondás, hogy a kérdéses 33 idegen espereskerület papsága, mely a saját püspöke megválasztásához nem szólhat hozzá, jogot nyert a főegyházmegye főpásztorának megválasztásában.

Mindezek a nehézségek csak úgy volnának megoldhatók, ha a saját püspökük megválasztására jog adatnék a szufraganeus püspökségek papságának is, minden korlátozás és az

ősi jogra való tekintet nélkül. Ekkor is fennmaradna még azonban az a kérdés, hogy egyáltalában hozzászólhatnak-e az érsekválasztáshoz a főegyházmegyén kívüli espereskerületek.

Mikor az első balázsfalvi érsek, Șterca Șuluț halálakor ez a probléma először felvetődött, úgy a kormány, mint a Szentszék körében legrokonszenvesebbnek látszott az a megoldás, hogy a papság eddig gyakorolt választási jogának kizárásával, a keleti egyházban majdnem általánosnak mondható és a sardicai zsinat 6. canonja által kodifikált rendszernek megfelelően az *érseki tartomány püspökei gyakorolják a választási jogot és ők válasszák meg az érseket*. Ezt a módot azonban a közvélemény erőteljes ellenállása folytán a kormány kénytelen volt elejteni s így választotta a jelenlegi rendszert, mely kétségtelenül csak fél-megoldás. Ennek dacára a *quieta non movere* elvnel fogva Vancea János halála után 1892. november 12-én ismét úgy intézkedett a legfőbb kegyúr, hogy a választásnál az 1868. évben követett módozatok mellett kell eljárni s ezen elvek szerint hívatott össze az 1918. évi érsekválasztó zsinat is.

További defektusa a jelenlegi rendszernek az, hogy bár az érsekválasztó zsinat *három* jelöltet hoz kinevezésre javaslatba, a szavazás még is csak *egy* jelöltre történik s így a hármas jelölésbe könnyen belekerül olyan jelölt is, aki mellett aránylag csak elenyésző kisebbség foglalt állást. Ez a hiányosság annál kirivóbb, minél nagyobb tömege a szavazatoknak tömörül egy jelölt mellé, amint ez a legutóbbi 1918. évi választásnál is történt. Így elméletileg megtörténhetik az, hogy két szavazat kivételével az összes szavazatok egy népszerű jelöltre összpontosulnak, a fennmaradt két szavazat pedig két egészen jelentéktelen egyénre esik s ezek ennek dacára belekerülhetnek a hármas kandidációba s noha csak egyetlen szavazat esett rájuk, ezek közül lesz esetleg kinevezhető az új főpásztor. A görög katolikus vezetőemberek ezért már évtizedek óta sürgetik a választási rendszer olyatén megváltoztatását, hogy minden szavazó nem egy, hanem három jelöltre szavazzon, mely esetben kétségtelenül tökéletesebben jutna kifejezésre a zsinat akarata és kizárhatók lennének a hármas jelölésből az outsiders-jelöltek. A jövő feladata lesz, hogy ezt a problémát is rendezze.

Konkluziók.

Láttuk a kifejtettek során, hogy az Erdélyben fokozatosan kifejlődő román egyházi szervezetben miként nyert a papság befolyást a püspökválasztásra, miként ismerte el és respektálta a legnehezebb időkben is ezt a jogot az önálló Erdély törvényhozása, miként kodifikálta azt az Approbatákban s milyen változáson ment át ez a jog a különböző kormányformák alatt egészen napjainkig. Láttuk, hogy az 1867-től 1918-ig terjedő időben a budapesti magyar kormányokkal szemben milyen tudatos és szilárd elhatározottsággal védte meg és érvényesítette ezt a jogot az egész görög katolikus román közvélemény s milyen egyértelműséggel támogatták a román közvéleménynek ezt az álláspontját a legkatholikusabb román egyházi férfiak, sőt maguk a kiszemelt főpásztorok is.

Kétségtelen, hogy nem kizárólag egyházi, hanem emellett politikai, nemzeti és kulturális szempontok is vezették a román vezetőkérőfiakat ebben az állásfoglalásban, sőt aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy legtöbbjükre nézve éppen ezek az utóbbi szempontok voltak döntő jelentőségűek, bár érveléseikben mindig elsőhelyen az egyházi szempontokat emelték ki s ezeknek erőteljes hangoztatásával vívták meg sikeres harcaikat.

A legnagyobb érdeklődésünkre tarthat számot tehát az a probléma, hogy az új közjogi helyzetben, midőn Nagyrománia megalakulásával az erdélyi románok összes aspirációi teljeseésbe mentek s így nemzeti és kulturális szempontok őket többé nem befolyásolják egyházi ügyeik intézésében, a görög katolikus vezetőemberek minő álláspontra fognak helyezkedni a püspökválasztási jog kérdésében. Ragaszkodnak-e az ősi joghoz, igyekeznek-e azt a többi egyházmegyére is kiterjeszteni és a főegyházmegyében is hatékonyabbá tenni, vagy pedig eltekintenek e jog gyakorlásától és beenyugszanak abba, hogy a konkordátum alapján a Szentszék szabadon és legjobb belátása szerint töltse be az üresedésbe jövő püspöki székeket?

E kérdésben elfoglalandó álláspontjuk és követendő magatartásuk mindenesetre iránymutató lesz azokra nézve is, kik hasonló történeti és jogi alapon állanak.

Megítélésünk szerint egész múltjukat tagadnák meg és

a letűnt századok alatt annyi erkölesi bátorsággal védelmeztet álláspontjuk erkölesi alapjait rontanák le, ha nem igyekeznének tradicionális ösi joguknak a megváltozott viszonyok között is érvényt szerezni.

Annak illusztrálására, hogy a múltban milyen intenzitással és erkölesi erővel foglaltak állást a görög katolikus románok a püspökválasztási jog mellett s e joguk legfőbb biztosítékaképpen milyen egyértelműséget tudtak teremteni egész közvéleményükben, álljanak itt — egyben e tanulmány gondolatmenetének méltó befejezéséül — egyik legkiválóbb főpapjuknak, a nagy emlékű Bunea Ágostonnak, az 1892 évi széküresedés alkalmával irt alábbi szavai:

„Bármily világos, alapos, régi és megtámadhatlan is a mi érsekválasztó jogunk, ezt *csak abban az esetben tarthatjuk meg a jelenben és a jövő számára, ha papságunk körében soha sem fog találkozni olyan mélyresülyedt pap, aki ezt magénérdekeiért elárulja.*

Lehetséges, hogy ellenfeleink a metropolita magas méltóságának elvakító fényét és nagy ígéreteket fognak felhasználni arra, hogy találjanak olyan embert, ki behunyja szemeit az igazság és jogosság előtt, elnémítsa a lelkiismeret szavát és így árulója legyen egyházának és egyháza szent jogainak.

Mi azonban reméljük, hogy ilyen Judáshoz hasonló emberek nem fognak találkozni a mi papságunkban és *ez a mi választói jogunk leghatalmasabb garanciája.*

Bárki is járna el így egyházunk alaptörvényei ellen, súlyos bünnel terheli meg magát Isten, az anyaszentegyház és a román nép előtt és éppen ez által bizonyítja be, hogy nem méltó a metropolitai magas méltóságra, hanem a papság s a román nemzet átkára és megvetésére.

Egy ilyen papot, aki a mi egyházi törvényeink megvetésével s az erre jogosultak meghívása nélkül venné kezébe a pásztorbotot, az egyház kizárta már előre kebeléből a tridenti zsinat szavaival, mely XXXIII. ülésében azt mondja, hogy „azok, akik csak a nép és a világi hatalom és tekintély meghívása alapján emelkednének e magas tisztségekre, nem tekin-

tendők az egyház szolgálóinak, hanem tolvajoknak és rablóknak, kik nem az ajtón léptek be az akólba.“

Valóban megállapíthatjuk, hogy az erdélyi román görög katolikus papság a századok viharai között s a legkülömbözőbb kormányformák alatt nem a meglehetősen ingtag történeti alap és szerzett jogok erejével, hanem elsősorban *szívós kitartásával, gerinces bátorságával és fegyelmezett összetartásával* tudta a főpásztori szék betöltésére a döntő befolyást magának megszerezni s minden ellenállás és elkobzási kísérlet dacára is megtartani.

A történeti alap és a szerzett jogok igen tetszetős érvek, de csak akkor reális erőtenyezők, ha ezeket a reájuk támaszkodó társadalmi osztályok vagy népcsoportok szilárd akaratára és erőteljes elhatározottsága támogatja.

A hangsúly ezeken van.

Jogok érvényesítése és megvédelmezése szempontjából döntő az elhatározottság szilárdsága s a fegyelmezettség ereje. Ha ez megvan, mindig pótolhatja a történelmi és jogi alap hiányosságait, enélkül ellenben értéktelen papirrongygyá válik az aranypecsétes diploma is.

Források:

- Josephus Benkő, Transsilvania.* Tom. I. II. Vindobonae. 1777.
Erdély országának három könyvekre osztatott Törvényes Könyve, mely Approbata, Compilata Constitutiokból és Novellaris Articulokból áll. Kolozsváratt, 1815-ben.
Nemes Erdély ország nagy fejedelemségének újabb országgyűlési végzései. D. Incze József Kolozsvártt, 1845.
Kolozvári-Óvári, 1540-1848 évi erdélyi törvények. Budapest, 1900.
R. Grandclaude, Jus Canonicum. I—III. Parisiis, 1882.
Codex Juris Canonici. Ratisbonae. 1922.
Konek-Antal, Egyházjogtan. Budapest, 1900.
Kosutány Ignác, Egyházjog. Kolozsvár, 1906.
Szemecz Emil, Katholikus autonómia. Budapest, 1897,
Bíró Béla, Kongrua és autonómia. Kolozsvár, 1902.
Dr. Augustin Bunea, Vechile episcopii românești. Blasz, 1902.
Dr. Alexandru Grama și Dr. Augustin Bunea, Cestiuni din dreptul și istoria bisericei românești unite. Blasiu. 1898.
Dr. Augustin Bunea, Autonomia bisericească. Blasz, 1903.
Az Erdélyi Katholicizmus multja és jelene. Dicsőszentmárton, 1925.
Dr. Augustin Bunea, Jerarchia Romanilor din Ardeal și Ungaria. Blasz, 1904.